PORECLE ŞI SUPRANUME DIN VALEA BISTRIŢEI

DE

AURELIA STAN

În cursul anilor 1955 şi 1956, în cadrul cercetărilor complexe întreprinse în Valea Bistriţei[1], o echipă de cercetători de la Institutul de lingvistică din Cluj, a efectuat cercetări de onomastică, culegînd un bogat material toponimic şi antroponimic. În cele ce urmează vom discuta o parte din acest material, anume poreclele şi supranumele individuale.

Avînd în vedere că în lucrările de specialitate consacrate, în întregime sau parţial, problemei respective, terminologia nu este unitară, se impun anumite precizări. Este vorba de termenii: supranume şi poreclă. Pentru precizarea conţinutului fiecăruia dintre aceşti termeni ne bazăm pe distincţia făcută de prof. Şt. Paşca[2] precum şi pe materialul pe care îl prezentăm.

Supranumele şi poreclele sînt două noţiuni diferite, care, în sistemul numelor de persoană, au funcţiuni specifice: porecla este un element cu conţinut afectiv, în timp ce supranumele n-a avut niciodată un astfel de

---

[1] În localităţile: A = Audia (sat, com. Hangu); B = Buhalniţa (sat, com. Izvorul Alb); Bo = Boboteni (sat, com. Hangu); Bs = Bistricioara (sat, com. Ceahlău); C = Ceahlău (comună); Cl = Călugăreni (sat, com. Poiana Teiului); Co = Coroiu (sat, com. Poiana Teiului); Dr = Dreptu (sat, com. Galu); F = Firţigi (sat, com. Hangu); G = Galu (comună); H = Hangu (comună); Po = Potoci (sat, com. Bicaz); Pr = Poenari (sat, com. Izvorul Alb); P. F. = Piriul Fagului (sat, com. Galu); P. L. = Poiana Largului (sat, com. Poiana Teiului); P. T. = Poiana Teiului (comună); R = Ruseni (sat, com. Galu); Rg = Rugineşti (sat, com. Izvorul Alb); S = Secu (sat, com. Izvorul Alb); Sv = Săvineşti (sat, com. Galu); T = Topoliceni (sat, com. Galu).

[2] Vezi Şt. Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale în Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 44.

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)

conținut, sau, chiar dacă l-a avut la început, cu timpul l-a pierdut. Așadar, este necesar ca și termenul „supranume" să fie utilizat, deoarece el are un rol exclusiv antroponimic, în timp ce porecla, pe lîngă rolul antroponimic de a deosebi sau de a identifica persoane poate să aibă și un conținut afectiv[1]. Nu sîntem de acord cu cele spuse de A. Candrea[2], în privința deosebirii care ar exista între supranume și poreclă și anume „dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, ea devine supranume". Porecla, chiar dacă este repetată și de alții la adresa aceleiași persoane, rămîne și mai departe tot poreclă, atîta timp cît are o nuanță ironică. Astfel *Gheorghică Ion* este tot atît de bine cunoscut cu numele ca și cu porecla *Tinerelu* (Sv), după cum *Ciucan Gav. Simion* este la fel de bine cunoscut după nume ca și după porecla *Cartuș* (S). În aceeași situație sînt și *Miron El. Mihai* căruia i s-a dat porecla *Ouț* (S), *Iosub V. Simion* poreclit *Șperlă* (H) sau *Chiorbeja Alex. Octav* care are porecla *Talancă* (G) și alții. Porecla devine supranume numai atunci cînd își pierde conținutul ironic. Aceasta se întîmplă, mai ales, cînd poreclele, fiind indisolubil legate de numele unor persoane, trec și asupra celorlalți membri ai familiei, devenind chiar ereditare. Toate poreclele pot deveni supranume, dar nu toate supranumele au fost la origine porecle. Atît poreclele cît și supranumele pot face parte integrantă din numele unei persoane, al unei familii, al unui sat, al locuitorilor unor regiuni sau chiar țări. Existența poreclelor și a supranumelor a fost explicată în mod diferit.

Ținînd seamă de faptul că poreclele conțin, aproape în mod consecvent, o notă sarcastică[3], existența lor a fost explicată, în primul rînd, ca rezultat al dorinței de a ironiza, de a batjocori defecte personale, familiare sau colective, fizice sau psihice, unele ocupații, felul de a vorbi, deci numeroase aspecte ale vieții indivizilor[4]. Individul caută defectele semenilor săi, defecte pe care le remarcă mai bucuros decît calitățile, chiar dacă acestea din urmă sînt mai evidente[5].

Despre supranume s-a spus că apar dintr-o necesitate socială și antroponimică, de a identifica mai ușor o persoană, în sistemul numelor de persoană[6].

Atît supranumele cît și poreclele au un important rol antroponimic, deoarece prin varietatea lor și mai ales prin calitatea lor de a fi expresive, sugestive, servesc, pe lîngă nume, ca un mijloc în plus de deosebire și de

---

[1] Cf. Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 44.
[2] Cf. A. Candrea, *Poreclele la romîni*, București, 1896, p. 8.
[3] Cf. Șt. Pașca, *Supranume colective intercomunale*, în *„Dacoromania"*, VIII, p. 200.
[4] *Ibid.*
[5] Cf. A. Candrea, *Op. cit.*, p. 8.
[6] Cf. A. Dauzat, *Les noms de personnes*, Paris, 1925, p. 165, cf. și Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, p. 54.

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)

identificare a indivizilor, mai ales cînd două sau mai multe persoane au același nume de familie. Dăm cîteva cazuri întîlnite în regiunea cercetată, cînd persoane cu același nume de familie sînt deosebite de localnici prin supranume și porecle. Astfel, două persoane al căror nume de familie este *Calistru*, se deosebesc prin poreclă sau prin supranume: *Harpalău* și *Sostea Guligoandă*; cinci persoane, care au numele de familie *Miron*, se deosebesc tot datorită supranumelui sau poreclei: *Patarică*, *Ciută*, *Pliurd*, *Cerb*, unul dintre ei avînd chiar două porecle: *Ouț* și *Lupu cu mătușa*; două persoane cu numele de familie *Daraban*, dar unuia i se mai spune *Crapat*, iar celuilalt *Șchiap*; și, dintre cele două persoane cu numele de familie *Nistor* unuia i se spune *Cristel*, celuilalt *Mînzari* (S).

În alte cazuri, nu numai numele de familie sînt identice, ci chiar și prenumele. În astfel de situații necesitatea poreclelor și a supranumelor este și mai imperioasă. Astfel, două persoane avînd numele *Lăcătușu Vasile*, se deosebesc prin porecle, unul fiind numit *Zurgălău*, celălalt *Mucenicu*. Pe acesta din urmă îl găsim și ca nume. În cazul nostru nu avem posibilitatea de a ști dacă este poreclă, supranume sau nume (C).

Afirmația că supranumele și poreclele au important rol antroponomastic este susținută și prin faptul că, în numeroase cazuri, ele au fost introduse chiar în registre, primind, în felul acesta, o recunoaștere și deci și o valoare oficială. Găsim în registre: *Rotaru Ion* zis *Oșlobanu* (F), *Lăcătușu Vasile* zis *Zurgălău* (C), *Vasile Manolesc Papuc* (S), *Irimescu V. Gheorghe* zis *Coșlovițe* (Bs).

Atît poreclele cît și supranumele, fie că sînt rezultatul unei necesități antroponomastice, fie că sînt rezultatul dorinței de a ironiza, apar ca o necesitate socială și psihologică, de a determina și de a indica individul prin calificativul cel mai distinctiv, prin unul din obiceiurile sale, prin una din trăsăturile sale fizice sau morale și, în sfîrșit, prin una din întîmplările din viața sa, de obicei cea mai memorabilă.

Poreclele și supranumele sînt — în marea lor majoritate — cuvinte din lexicul curent. În mod obișnuit, elementul lexical, în aceste cazuri, prezintă o sumă de nuanțe semantice. E firesc deci, că e greu a preciza după care anume din trăsăturile caracteristice s-a dat porecla sau supranumele. Astfel porecla *Vulpe* nu știm după care anume trăsătură a animalului s-a dat. Ea s-ar putea referi atît la părul roșu pe care-l are, cît și la viclenia caracteristică.

★

În interpretarea poreclelor și a supranumelor ne-am bazat, în parte, pe comunicările informatorilor, anume, cînd acestea ni s-au părut verosimile. De cele mai multe ori, însă, informațiile primite nu le-am putut lua în considerare, ele fiind date la întîmplare, fără a se putea face o asociație

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)

logică între sensul poreclei sau al supranumelui și purtător. Astfel, despre supranumele *Blăjnoaia* informatorul ne-a spus că „s-a dat unei femei cam zurlie" (A). În acest caz nu găsim nici o asemănare semantică între supranume și un cuvînt oarecare asemănător, care să aibă acest sens. El e un derivat de la *Blăjan*, nume de familie frecvent în localitatea respectivă. Tot neverosimilă considerăm explicația dată poreclei *Paripa* „aripa satanei, om rău, bețiv"; credem că este o formație din ung. p a r i p a, subs. = cal iute și sprinten indicînd un om iute (S). De asemenea, e cazul să fie primite cu rezervă explicațiile pe care le avem în legătură cu următoarele: *Boț* „în copilărie mînca mereu boț cu brînză" (S); *Borșoaică* „umplea mult borș" (S); *Friptu* „era atît de sărac, încît mînca bob fript pe plită" (A).

Informațiile acestea, chiar dacă nu sînt verosimile, sînt, totuși, sugestive. Ele reflectă atitudinea personală afectivă a informatorului față de persoana numită, deci prezintă, din punct de vedere lingvistic, interes. Este vorba de înțelesul subiectiv al apelativelor care stau la baza poreclelor și supranumelor, înțeles curent în vorbirea colectivității respective.

Am spus că poreclele și supranumele sînt — în marea lor majoritate — cuvinte comune din lexicul curent. În cele ce urmează analizăm poreclele și supranumele, ținînd seama și de acest considerent, precum și de informațiile primite.

a) Porecle și supranume care se referă la defecte sau la particularități fizice: *Buftea* (= om gras și buhăit; S. C); *Buzatu* (= om cu buze mari, groase; A); *Babă turcească* (= stafie, sperietoare; H); *Chioru* „se uită cruciș" ne spune informatorul (G); *Cioncu* și *Cioanca* (cf. c i o n t = ciung; Rg, B); *Cîrnu* (G); *Cruciș* „se uită de-a hăisa" ne spune informatorul; *Cucoș american*, într-un caz s-a dat ca supranume „unui om cu pete pe față" (P. F.), în al doilea caz numește „un individ mic" (G); *Fărmătură* (Dr). *Gălușcă* numește pe „unul mic" (Dr, Rg); *Gușă roșie* „are gît gros și roșu, cu gîlci" ne spune informatorul (Dr); *Gușat* (G), *Gușata* (Dr, F, Rg); *Harbuz*, numit astfel, deoarece „e roșu la obraz" (Dr); *Pleșu* = chelul (Sv); *Pătlăgică* „e roșie", ne spune informatorul (Dr), *Ridiche* numește pe „cineva mic" (F); *Spînu* (Sv. G); *Strîmbu* „cu gura strîmbă", după informația primită (F); *Surdu* (Sv); *Șchiopu* (Dr, Sv, P, L, Pr) și *Șchioapa* (Bs, S); *Șpanghi* (cf. ș p a n c h i adj. sașiu; T); *Șovîrnog* și *Șovîrnoagă* (cf. ș o f î r n o g, adj. = olog; Sv); *Șonog* (= șchiop; Sv); *Tremurici*, atestat în numele topic local, „la stînă la Tremuriceni" (A).

b) O altă categorie este aceea a poreclelor și supranumelor care lu trează particularități psihice, anumite trăsături de caracter, ca: *Încăpățînatu* (G); *Moaliș* (cf. m o l a t i c; G). Zgîrcenia și lăcomia sînt ilustrate prin poreclele: *Hapsîn* (T); *Zgîrcita* (Pr) și *Cocliția* (cf. c o c l i t adj. = zgîrcit, avar; Pr).

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)

c) Bogată este lista poreclelor și a supranumelor care indică anumite obiceiuri, anumite deprinderi. Dintre acestea amintim : *Cîra* (cf. cîrîi, vb. IV = a cicăli ; H) ; *Lăiește* „pe toate le batjocorește", ne spune informatorul (B) ; *Clonțoasa* „rea de gură" (T) ; *Rîzătoarea* „rîde de toată lumea", ne spune informatorul (Dr) ; *Zurgălău* „vorbește și rîde într-una" (Cl) ; *Talancă* „rîde și vorbește fără nici un rost" (G) ; *Ciof* (cf. c i o f, adj. = (om) afurisit, ticălos" (P. F.) ; *Pîrlea* (= cel care fură, Rg) ; *Șperlă*[1] (H) ; *Bețivu* (T) și *Beția* (Sv) ; *Cîntăreața* (Sv) ; *Fofoloaca* „umblă cam dezordonată" (T) ; *Cocheta* (Pr) ; *Ușărnica* (*B*) ; *Fîșniță* (cf. f î ș n e ț, adj. = neastîmpărat) (Rg)[2].

d) O categorie interesantă și destul de bogată o constituie poreclele și supranumele provenite de la nume de animale, păsări și plante. Acestea fac aluzie la caracterul fizic sau psihic al persoanelor. Este destul de greu de precizat defectul pe care-l vizează, de aceea, fără a mai discuta sensul probabil al fiecărei porecle, le înșirăm : *Barză* (S) ; *Boboc* (H) ; *Buhă* (S) ; *Bursuc* (B) ; *Ciută*, *Cerb* (S) ; *Curcan* (A) ; *Capău* cf. c o p o i (S) ; *Furnică*. „e strîngătoare", ne spune informatorul (Pr) ; *Găină* (Rg) ; *Gaiță* (Rg) ; *Guzan* (Co) ; *Lup* (S) ; *Molie* (Pr) ; *Rățoi* (Po) ; *Sturz* (Rg) ; *Țapu* (P, L, C. S) ; *Ursu* (C) ; *Veveriță* (Rg) ; *Vulpe* (H).

e) Poreclele și supranumele provenind de la cuvintele care indică o îndeletnicire nu au o viață lungă, în mod obișnuit, trăind doar atît cît trăiesc persoanele care le poartă, uneori — foarte rar — dispărînd chiar mai repede, o dată cu încetarea exercitării îndeletnicirii respective[3]. Cele mai multe dintre aceste determinative nu au sens depreciativ, ele fiind adoptate și utilizate de sistemul antroponomastic. Nuanța, coloritul afectiv pe care-l pot primi, apoi, se datorește de cele mai multe ori psihologiei colectivității în care trăiesc indivizii. Uneori acestea sînt exprimate prin cuvinte care indică direct ocupația sau funcția purtătorului ca : *Baciu* (C) ; *Mînzariu* prin haplologie de la m î n z ă r a r = cel care păzește oile

---

[1] Cf. expresia *a da prin șperlă* = a prinde cu minciuni.

[2] Unele porecle și supranume care ilustrează particularități fizice și psihice sînt cuvinte derivate cu diferite sufixe augmentative și diminutivale, de la substantive. Cu suf. *-aș* : *Ceaunaș* cf. ceaun, indicînd „o persoană brunetă" (Dr) ; cu suf. *-el* : *Mătăsel*,, umblă spilcuit" (P T) ; cu suf. *-ilă* : *Borțilă* cf. bort (P P) ; *Buzilă* (P L) ; cu suf. *-oc* : *Bîrtoc* cf. bîrtă (C Pr) sau cu corespondentul lui feminin *-oacă* : Bîrtoacă cf. bîrtă (A) ; cu sufixul *-oi* : *Năsoi* (P L) sau cu corespondentul lui feminin *-oaie* : *Băbătoaie* cf. băbătie (T), *Buhoaie*, indicînd „o persoană care nu vede bine" (P L) ; cu suf. *-os* : *Dărdăhănos* cf. bărdăhan (prin asimilare), (F) sau cu corespondentul lui feminin *-oasă* : *Durligoasă* cf. durligi = picioare (i se spune astfel unei femei „cu picioare groase") (F) ; cu suf. *-ușcă* : *Rățușcă* „umblă ca o rață" (S).

Derivate de la adjective : *Jimba* cf. jimb. jimbat, adj. = colțat (Dr) ; cu suf. *-el* : *Mărunțel* (S) ; cu suf. *-ica* : *Mărunțica* (S), *Negreica* (F) ; cu suf. *-uca* : *Mitiluca* (G) ; cu suf. *-ufa* : *Roșcufa* „cu părul roșu", ne spune informatorul (Dr).

În aceeași categorie de porecle și supranume intră și cele derivate din verbe, ca *Boldita* cf. a boldi, vb. = a holba ochii (Dr), *Clipa* și *Clipici* cf. a clipi (H) ; *Fornăita* cf. fornăi vb. (B) ; *Gîngăita* cf. gîngăvi vb. (B) ; *Mija* cf. mîji vb. „parcă umblă dormind" (G) ; *Răpăd* cf. a se repezi (C) ; *Scîlciază* cf. scîlcia (P. F.) ; *Zbîrci* cf. zbîrci vb. (S).

[3] Cf. Șt. Pașca, *op. cit.*, p. 95.

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)

cu lapte ; de altfel, informatorul ne spune că „a stat la oi" (S). Alteori ele s-au dat în ironie, sînt deci porecle, ca : *Doctor* „în armată a fost agent veterinar", spune informatorul (S) ; *Chelnăru* „servește la nuntă, face pe chelnărul", după cum ne spune informatorul (Sv).

f) Alteori, poreclele și supranumele indicînd ocupația sau funcția cuiva sînt cuvinte care evocă obiecte din domeniile de activitate ale indivizilor respectivi, ca : *Crupa* cf. c r u p e = urluială, „avea moară și se spunea că face numai crupe în loc de făină" (Sv) ; *Colacu* „dascăl la biserică" (T) ; *Găleată* „făcea găleți pentru stînt", dar, în același timp, informatorul ne spune că „are capul mare, cît o găleată" (A) ; *Moară* (H) ; *Punguță* (H) ; *Tocilă* (S).

g) Destul de frecvente sînt cazurile cînd poreclele și supranumele își au originea în felul de a vorbi al indivizilor. Astfel, utilizarea în vorbire a unor cuvinte neobișnuite în graiul respectiv, pronunțarea necorectă (obișnuită, în graiul copiilor), repetarea unor cuvinte sau forme stereotipe, folosirea unor interjecții și a unor forme onomatopeice, sînt exploatate pentru a crea porecle și supranume, ca : *Broscoi* „își oprește boii spunîndu-le o a h ! (Co) ; *Haram* „boilor le zicea hăis h a r a m în loc să le spună pe nume" (Sv) ; *Gigi* „cînd era copil, în felul acesta îi spunea vișinei" (S) ; *Grînză* „așa îi spunea brînzei" (C) ; *Hăitie* „nu are dinți și din această cauză hîrtiei îi spune în acest fel" (S) ; *Moșu Muscă* „albinelor le spune muște" (A) ; *Dragu meu* „cînd vorbește, repetă mereu aceste cuvinte" (A) ; *Fecioru babii* „baba care l-a crescut îi spunea în acest fel" (Sv) ; *Doamne, maica Domnului* „se îmbată, înjură și apoi spune : Doamne, maica Domnului, iartă-mă" (S) ; *Cartuș* „la cîrciumă cere un cartuș de *țuică*" (S) ;

h) Bogată și interesantă este categoria poreclelor care-și datoresc existența unei întîmplări memorabile din viața celor care le poartă. Dintre acestea amintim : *Catrința Neamțului* (Neamțu fiindu-i numele de familie) „la o clacă a furat catrința unei fete" (P. F.) ; *Proasta* „deoarece este tînără și s-a căsătorit cu un bărbat care are 64 de ani și a cărui poreclă e *Tinerelu*" (Sv) ; *Prepeleac* „a furat un prepeleac" (G).

i) Crearea poreclelor și a supranumelor poate să aibă și alte cauze decît cele amintite pînă acum. Astfel, simpla asemănare fizică a unui individ cu altul este, uneori, un motiv suficient ca să i se dea primului porecla sau supranumele celui de-al doilea : *Iancu Jianu* „are mustața răsucită ca haiducul" (A) ; *Popolea*, nume de familie al unui șchiop s-a dat ca supranume unui alt șchiop (B).

După cum vedem, la baza alegerii poreclelor și supranumelor sînt criterii foarte variate.

★

În mod obișnuit poreclele sau supranumele nu trec și asupra celorlalți membri ai familiei. Totuși, sînt și cazuri cînd trec și asupra acestora,

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)

supraviețuind purtătorilor inițiali. Uneori ele își păstrează forma : *Broscoi* (Sv) ; *Bîdăi* (Dr), altele sînt însă derivate cu ajutorul unor sufixe, variabile după genul purtătorului, mai ales cînd soțiile sînt cele care primesc porecle după ale soților lor, ca : *Bobocească* (< B o b o c, Co) ; *Cristeaua* (< C r i s t e l, S) ; *Cucoșica* și *Cucoșoaia* (< C o c o ș, Dr) ; *Cujbărița* (< C u j b ă, Bo) ; *Jălăoaica* (< J ă l ă u, P L) ; *Maniuca* (< M a n e a, Dr) ; *Pîrleoaie* (< P î r l e a, Rg) ; *Veveriței* (< V e v e r i ț a, Rg).

★

Nu întotdeauna prima poreclă dată cuiva este cea mai de efect, cea care are cel mai mare succes. Adeseori colectivitatea ezită între două sau chiar mai multe porecle sau supranume pe care le dă unei persoane, mai ales în cazurile cînd individualitatea celui care primește porecla nu e destul de lămurită, destul de precizată în conștiința colectivității respective. Uneori, unele din ele dispar păstrîndu-se una singură, considerată ca fiind cea care îl caracterizează mai bine. Alteori sînt păstrate două sau chiar trei porecle sau supranume care, prin transparența lor, atrag atenția asupra unor defecte sau particularități în plus. Persoane cu două porecle sînt : *Ouț* „fură ouă" și *Lupu cu mătușa* „a găsit un lup mort și s-a lăudat mătușii sale că el l-a omorît, cu parul" (S) ; *Ghiță iapă* și *Ghiță Mornea* (P P) ; *Bursuc* și *Franc* (S) ; *Țigănici* și *Zurgălău* (C) ; *Buha* și *Cartuș* (S). Întîlnim și cazuri cînd aceleiași persoane i s-au dat trei porecle : *Dascălu*[1], *Paraslic* și *Clomp* (S).

Cercetările de onomastică în Valea Bistriței nu sînt încheiate. Materialul care se va culege în viitoarele anchete va da posibilitatea să se tragă concluzii mai multe și mai sigure.

[1] Care ar putea fi și supranume. Nu avem nici o indicație din care să reiasă că a avut această funcție.

BDD-A10375 © 1957 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:42:05 UTC)